

המאבק על תודעת כוחותינו

יהודה וגמן

"תודעה" היא מכלול המונחים והתפיסות שאנו מפרשים לפיהם את המציאות, ומכאן שהיא גם גורם היסוד המשפיע ביותר, לטוב ולרע, על דרכי הפעולה שלנו.¹ מצב התודעה וההשפעה עליו הם אבן יסוד בחשיבה ובעשייה הצבאית, והבאת תודעת הצד האחר למצב של הפסד, ולא דווקא עקב שחיקתו הפיזית, היא מטרתן הבסיסית של הפעולות הצבאיות. כל שחיקה היא תמיד הדדית, ולא רק במישור הפיזי. זו הסיבה לכך שצה"ל ומדינת ישראל, העניים במשאבי זמן וכוח פיזי, אינם יכולים להרשות לעצמם הכרעה המתבססת על התשת האויב לאורך זמן, והדבר נכון בכל סוג של לחימה. בספר **תורת הקרב**, שיצא לאור בשנת 1963 והעוסק בכללי הפעלת כוחות היבשה, נכתב: "האדם הלוחם הוא גורם היסוד היחיד שניתן למוטטו גם בלי להשמידו השמדה פיזית".² לכן עוד מימיו הראשונים, חתר צה"ל להכרעה מהירה בעזרת תמרון עמוק, שמטרתו לשבור את רוח הלחימה ואת יכולת השליטה של מפקדי האויב עד התמוטטותו הכוללת של הצד האחר.

במאמר זה אטען כי מצב התודעה של מפקדי צה"ל לפני מלחמת לבנון השנייה ובמלחמה עצמה היה רחוק מאוד מזה שנדרש להם בכדי לזהות את הבעיות המבצעיות שניצבו בפניהם באותה מלחמה, והוא גם זה שמנע אותם מלפתור אותן כראוי. תוצאת הפער שבין המצב הרצוי למצב בפועל היה הניסיון, שנכשל, להחיל את כללי הלחימה נגד כוחות בלתי סדירים, כמו זו שמתרחשת ביהודה, שומרון ועזה, על זירה שנדרשה בה הפעלת הכוח על פי כללי הלחימה נגד כוחות סדירים.

"לחימה סייזיפית"

טעות נפוצה בקרב כמה מהמפקדים הבכירים מביאה אותם לכנות את לחימת צה"ל נגד הטרור והגרילה בכינוי "לחימה סייזיפית". המיתולוגיה היוונית מספרת כי האלים גזרו על סייזיפוס עונש – הוטל עליו לגלגל סלע כבד אל ראש הר גבוה, וכאשר היה מצליח במשימתו היה הסלע מתגלגל אל תחתיתו של ההר, וכך הלך ושוב עד אין-קץ וללא תוחלת.³ אלא שלהבדיל ממה שאפשר לחשוב על לחימת צה"ל בטרור, בשל השוואתה לכישלוננו הנמשך של סייזיפוס, העובדות מלמדות כי היא סיפור הצלחה.

ייתכן שהקשר היחיד בין הצלחת הלחימה בטרור ובין מעשהו של סייזיפוס הוא משך הזמן שנדרש מצה"ל כדי להגיע אל אותו ההישג וההכרח לתחזק אותו בלחימה נמשכת, שהיא בוודאי איננה חסרת תועלת, והשיפור הדרמטי במצב הביטחון בשנים שלאחר "חומת מגן" מעיד על כך יותר מכול. כדאי שהמפקדים ייתנו את דעתם לטעות בהשוואה שהם עושים בין הצלחתם שלהם ובין הסיפור המיתולוגי, שהמסר העולה ממנו הוא של כישלון ידוע מראש. לעומת הצלחת המלחמה בטרור, בחינת הפעלת כוחות היבשה במלחמת לבנון השנייה מלמדת שאכן,

יהודה וגמן, אל"ם (מיל.); לשעבר – מח"ט שריון וסגן מפקד אוגדה, מדריך בפו"מ ובקורס מג"דים. חוקר היסטוריה צבאית.

להלחם בשיטות שהיו רגילים להן ביהודה, שומרון ועזה, משמע – בעיקר פשיטות, המתבצעות באמצעות כוחות קטנים הזוכים לתמיכת מעטפת של מודיעין ומערכות שו"ב [שליטה ובקרה] מפורטות עד לרמת החייל היחיד. העתקת שיטות הלחימה האלה ללבנון הביאה לכך שהכוחות הפושטים, אשר במקרים רבים נעו חזיתית וביום אל יעדיהם, פגשו מערכי הגנה מבוצרים, שהיו ערוכים כלפי שטחי ההשמדה אשר על צירי ההתקדמות.⁵ כרגיל במקרים שכאלה, התוצאה לא יכלה להיות אלא רק רצף של כישלונות, שהתגלגלו לשורה של קרבות חילוץ, כמה מהם הרואיים.⁶

"לצאת עם החפ"ק לשטח כדי לדעת מה מתרחש באמת" – גרסת 1973

על התודעה אפשר להשפיע גם בעזרת תעמולה ולחמה פסיכולוגית, אך בעיקר באמצעות מעשים ברורים והחלטיים המשנים את המציאות ואף הופכים אותה על פיה. כל תפקידים של מצבי היסוד המערכתיים וצורות הקרב המוכרות הוא ראשית לאפשר למפקד לזהות נכון את המציאות המבצעית, ושנית – חשוב יותר – להתוות עבורו את כיווני חשיבה הנדרשים לביצוע המהלכים שיביאו לשינוייה של אותה המציאות, עד להכרעת האויב. ככל ששינוי המציאות בפועל יהיה עז יותר ולרעת הצד האחר, כן בהתאמה גם ילך וירד רצונו להמשיך ולהילחם. זו הסיבה לכך שהופעת כוח תוקף בעורפו של מערך מוגן ופעולתו מאחור וכלפי חזיתו של אותו המערך מביאה להשפעה שלילית רבה לאין שיעור יותר על רוח הלחימה של המגינים לעומת פעולתו של אותו הכוח מול חזיתו הקשוחה של אותו המערך.⁷ הדיון על חשיבותו והשפעתו של השינוי במצב התודעה כתנאי להצלחה בלחימה מתחדד כאשר הוא נבחן בראייה היסטורית. מקרה בולט לחיוב היה "תקופת ההמתנה" שלפני מלחמת ששת הימים ב-1967. שלושת השבועות שלפני פרוץ האש הקנו

היא הייתה "סיזיפית" לעילא ולעילא. במשך שלושים וארבעה ימים חזר צה"ל וגלגל את קונגלומרט השגיאות של עצמו אל מעלה ההר, ומשם הן הידרדרו אל תחתיתו, כאשר נראה היה שאיש איננו למד משהו מיום לחימה ליום הבא. ניסיון לרדת אל שורש הבעיה בעזרת העדויות והתחקירים שנאספו לאחר המלחמה מצביע על פער בולט בין מצב התודעה, אשר נדרש לשם תפקוד נאות במציאות הלחימה של קיץ 2006 ובין זה ששרר בפועל ערב המלחמה ובמלחמה עצמה. אי-ההתאמה בין מצב התודעה ששרר בקרב המפקדים ובין זה שהיה דרוש להם לשם הצלחה היא שעמדה בבסיס הפעולות השגויות והחוזרות על עצמן, שעשו את הלחימה נטולת משמעות והישגים כלשהם – "סיזיפית" – בדיוק כמו שהתכוונו לתאר יוצרי הסיפור המיתולוגי מלפני שלושת אלפים שנה.

אי-ההתאמה בין מצב התודעה ששרר בקרב המפקדים ובין זה שהיה דרוש להם לשם הצלחה היא שעמדה בבסיס הפעולות השגויות והחוזרות על עצמן, שעשו את הלחימה נטולת משמעות והישגים כלשהם

באחד מימיה הראשונים של מלחמת לבנון השנייה נראה אלוף פיקוד הצפון בטלויזיה בעת שהוא מסביר לאחד המפקדים כי הלחימה במרחב בנת ג'בל היא "סיזיפית". הסברו זה של האלוף מלמד על כל ההבדל שבין מצב התודעה ששרר בפועל בקרב המפקדים ובין זה שנדרש להם לצורך השגת מטרת הלחימה, אם בכלל הייתה כזאת. החלטת מונח שהפך, בטעות, למסמן את אופייה של הלחימה נגד כוחות בלתי סדירים על מרחב שנדרשה בו לחימה במתכונת של לחימה נגד ארגון סדיר, העידה גם על מערך המושגים השגוי שפעלו לאורו האלוף ועוד רבים כמוהו וגם חיזקה את נטייתם של מפקדי השטח להלחם בדרך שהייתה שגויה מיסודה. במקום לחימה התקפית במאפיינים של מסה המבצעת תמרון עמוק ורצוף המלווה באש מסייעת עד להכרעה, כמו שהתחייב ממערך ההגנה הסדור שהציב חזבאללה, נגרר צה"ל ללחימה במתכונת המוכרת לו – לחימה נגד כוחות בלתי סדירים.⁸ מכיוון שכך, ניסו הכוחות

היה זה אך טבעי עבורם להיאחז במוכר ובמה שגם נראה בטוח – תפיסת הפעלת הכוח כמו שהורגלו לה בבט"ש, שבעקבותיה הם גם השתהו מאוד ביציאה מהמפקדות שנוהלה מהן הפעילות היום-יומית לפני המלחמה. בדו"ח אגרנט נכתב על כך כי: "משפרצה המלחמה המשיכו מפקדי היחידות בקו לשלוט בכוחותיהם מתוך החמ"לים כמו במצב בט"ש / יום קרב, ועברו שעות [בצפון] וימים [בדרום] עד ששינו את אופן שליטתם ויצאו לשטח לעמוד מקרוב על המתרחש".¹⁰ אל"מ גרנית העיד בפני הוועדה כי בבואו לגזרת התעלה מוכת האש והנפגעים: "כל אנשי המטה ישבו בחמ"ל, הכל כמו מלחמת ההתשה".¹¹ גם האלוף שרון אמר לוועדה: "אמרתי לו [לגונן] שלפי דעתי אין לו תמונה על הנעשה בשטח. יעצתי לו להורות לכל המפקדים לעזוב מייד את החמ"לים ולצאת עם

ללוחמים, ובעיקר ללוחמי המילואים, זמן הסתגלות ארוך לצורך המעבר שנדרש להם ממצב תודעה של אזרח למצב התודעה, השונה מהותית, של לוחם. אחד הגורמים שסייעו מאוד ליצירת מצב תודעה שהלם את דרישות המלחמה שבאה לאחר מכן היה האימונים הרבים, שתקופת ההמתנה הממושכת יחסית אפשרה לבצע לפני שפרצה המלחמה.

מי שמחפש הסבר לתופעה של היצמדות כמה מהמפקדים ל"מסכי הפלזמה" במלחמת לבנון השנייה, שגם היא – כמו עוד תופעות במלחמה – נדונה בדרך פופוליסטית בתקשורת, יכול ללמוד על הסיבות לה גם מהעיון במה שקרה למפקדי מלחמת יום הכיפורים, הן לחיוב והן לשלילה.⁸

מצד החיוב אפשר ללמוד על הצלחתו הגדולה של חיל הים באותה המלחמה, המלמדת גם היא על חשיבותה של הכוונת תודעת המפקדים והלוחמים אל המציאות הצבאית הנכונה כתנאי להצלחה בקרב. ערב המלחמה לא קיבלו מפקדי חיל הים את הערכת "הסבירות הנמוכה מנמוכה" של אמ"ן. לאחר שורת ויכוחים קיבל החיל אישור לבקשתו, ולכן נערך כראוי למלחמה, הן תודעתית והן מעשית.⁹ הכנות אלה בצירוף תעוזה ותחבולה בהפעלת הכוח הביאו את החיל להישג מזהיר בקנה מידה עולמי כאשר בסדרת קרבות הסטי"לים הראשונים בהיסטוריה, שנערכו בינו ובין חילות הים של סוריה ומצרים, הוא הכה את יריביו מכה ניצחת ללא כל נפגעים בצדו.

מצד השלילה אפשר ללמוד שלהבדיל מהאישור החריג שניתן לחיל הים, ובהמשך לתפיסת "הם לא יעזו" אשר שלטה בקרב מקבלי ההחלטות, לא אושרה לחיל האוויר המכה האווירית המקדימה שהוא חזר ודרש לבצע, וגם גיוס מילואי היבשה נדחה עד לחמש שעות לפני שפרצה האש. ההפתעה שבעצם פרוץ המלחמה בשתי חזיתות בו-זמנית בצירוף עצמתה האדירה של המתקפה לא סיפקו לכוחות המגנים את התנאים הנחוצים לשינוי במצב התודעה מ"בט"ש" או "יום קרב" בלבד למצב של מלחמה כוללת. בלחץ האדיר והמשתק של האירועים

השנייה נדרשו לגשר על הפער הענקי שבין התודעה ועולם המושגים הצבאיים הנגזר ממנה, שהורגלו אליהם בלחימה נגד כוחות בלתי סדירים, לבין אלה – השונים במהותם – שנדרשו להם בבואם ללחום נגד המערכים הסדורים בלבנון.

הלחימה נגד כוחות בלתי סדירים מתאפיינת בהפעלת כוחות קטנים מאוד ומבוזרים מאוד, בהגבלות חמורות על הפעלת הנשק בעקבות הרצון להימנע מפגיעה בבלתי מעורבים ויותר מכול – בחתירה, מוצדקת, למנוע פגיעה בכוחותינו, אפילו על חשבון העמידה במשימה. בנוסף לכך, עקב מיעוט האירועים וקיומם של מערכות שו"ב מתקדמות, שליטת המפקדים בכוחות בסוג לחימה זה היא שלמה ומפורטת עד לרמת החייל היחיד, כאשר כל תנועה של הכוחות נשלטת ומבוקרת מעל המסכים במפקדות.

לעומת זאת, סוג הלחימה הנדרש נגד המסות המתמרנות או המגינות בלחימת כוחות סדירים מחייב שיטות שונות לחלוטין להפעלת הכוח, השינויים בתמונת המצב הם פתאומיים ועזים, הכוחות גדולים בהרבה מאלה המופעלים בלחימה מהסוג האחר, וההגבלות על הפעלת הנשק מועטות מאוד יחסית. אך יותר מכל אלה – בלחימה מסוג זה ההכרח לעמוד במשימה בכל תנאי ובכל מחיר הוא זה האמור לכוון את תודעת המפקדים, והוא המחייב אותם, להבדיל ממה שמקובל בלחימה נגד כוחות בלתי סדירים, לצאת לעתים קרובות ממפקדותיהם ולהתייצב בראש הכוחות. גם בתחום מערכות השו"ב נמצא שכמות המפגשים עם האויב, המתרחשים בו בזמן ובעצמה רבה, יוצר אי-ודאות רבה, שנלווית אליה הצפה בנתונים עד כדי קריסתן לעתים של אותן המערכות. מצב זה מחייב עוד יותר את המפקדים לצאת ממפקדותיהם, להתייצב בראש הכוחות ולהוביל אותם עד לניצחון למרות סבך אי-הודאות והאבדות.¹⁵

נראה אם כן שמדובר בשתי תרבויות נפרדות של לחימה, ומכאן נגזר שכמו בכל מעבר בין תרבויות, גם

חפ"ק לשטח כדי לדעת מה מתרחש באמת".¹² החוקר אורי בר יוסף שחקר את הפתעת מלחמת יום כיפור, מצביע על הקשר המובהק שבין מצב התודעה האישי של כל אחד ממקבלי ההחלטות לפני המלחמה לבין תפקודו במלחמה עצמה. "מי שהעריך ביום שבת כי מלחמה כוללת כנראה לא תפרוץ [בעיקר שר הביטחון משה דיין ואלוף גונן – יו.]. ... תפקד ברמה האישית בצורה גרועה יחסית ביום שלמחרת. לעומת זאת, מי שהתייחס למלחמה כאל עניין ודאי ... [בעיקר הרמטכ"ל דדו, ראש הממשלה גולדה ואלוף חופי – יו.] תפקד טוב יחסית".¹³

מרחק הזמן ממלחמת יום הכיפורים וההשוואה למה שהתרחש בתחום הנדון כאן במלחמת 2006 מלמד כי למרות השלילה שבראית ועדת אגרנט את התופעה, ב-1973 חל במפקדות תהליך מהיר מאוד של הסתגלות. התוצאה הייתה היפוך במגמת המלחמה לאחר יממה אחת בלבד בגולן ולאחר עוד זמן מה בסיני.¹⁴ ההבדל בין מלחמת יום הכיפורים ובין מלחמת לבנון השנייה בהקשר הנדון כאן הוא בכך שבמלחמת לבנון השנייה כלל לא התבצע אותו מעבר תודעתי, ולכן היא נוהלה עד סופה כסדרת מבצעי בט"ש ולא כמלחמה לשם הכרעת האויב, על כל המשתמע מכך.

שתי תרבויות נפרדות של לחימה

שאלת המפתח הנדונה כאן היא מהו מקורו של הקיפאון התודעתי הממושך שהתרחש במלחמת לבנון השנייה אך לא נמשך זמן רב מדי ב-1973? ההסבר הוא בכך שהתודעה, ועולם המושגים הנלווה שלה שכיוונו את חשיבת המפקדים, בעת מלחמת ההתשה לא היו רחוקים מאלה של המלחמה הכוללת שבאה בעקבותיה. למרות ההבדלים בין השתיים, הן התקיימו בתחום התודעתי של הלחימה בין כוחות סדירים. לעומת זה, הכוחות שלחמו במלחמת לבנון

מלחמת לבנון השנייה הוכיחה כי מעבר מהיר לתרבות "המשימה מעל הכול" כמעט ואיננו אפשרי עבור מי שהורגל לפעול אך ורק במסגרת תרבות "אפס נפגעים לכוחותינו"

כאן המעבר מהאחת אל האחרת הוא בעייתי, מורכב וקודם כול מחייב מודעות לכך שנדרש לבצע אותו. תרבויות נבדלות זו מזו בשפה, במנהגים, בנורמות התנהגות, בסמלים, ובעיקר במערכת ערכים, שקשה מאוד – ואולי אי-אפשר – לגשר עליהם ללא לימוד, הכנה ותרגול. מלחמת לבנון השנייה הוכיחה כי מעבר מהיר לתרבות "המשימה מעל הכול" כמעט ואיננו אפשרי עבור מי שהורגל לפעול אך ורק במסגרת תרבות "אפס הנפגעים לכוחותינו" המאפיינת, ובצדק כאמור, את היגיונה של הלחימה נגד כוחות בלתי סדירים וגם את התרבות הפוסט-הרואית, שמשהו ממנה חדר לצה"ל.

שנות אי ההכנה המנטלית והמעשית לסוג המלחמה שנדרש בקיץ 2006 קיבעו את תודעתם של מפקדי מלחמת לבנון השנייה למצב שבו הפער בין שתי התרבויות היה כה גדול עד שהם לא הצליחו לזהות אותו, ובוודאי שלא להפיק את המשמעות המבצעית ממנו. המחפשים הסבר להיצמדות המפקדים למסכי הפלזמה ימצאו אותו לא בהסבר הפשטני שעל פיו נטש צה"ל כמה מערכיו הישנים אלא בכך שבמלחמת לבנון השנייה לא התקיים התנאי הכרחי להצלחה בלחימה באותה זירה – מעבר חד-משמעי מתרבות לחימה מסוימת לתרבות לחימה אחרת. הסבר זה מקבל תמיכה גם בעזרת המעבר הבעייתי שהתרחש מהכיוון ההפוך בתקופה שלפני "חומת מגן", שאז נדרש צה"ל למעבר מתרבות "המשימה מעל הכול" אל תרבות "חיי החיילים חשובים מהמשימה" ואל מאפייניה השונים מהותית של הלחימה נגד כוחות בלתי סדירים.¹⁶

הקושי לעבור מתרבות לחימה אחת אל תרבות לחימה אחרת עושה את המעבר בלתי אפשרי אם אלה האמורים לבצע אותו אינם מצוידים בידע צבאי מקצועי רחב מספיק, ובעיקר אם הם לא אומנו אימונים מעשיים ותכופים לסוג המלחמה שהם נדרשים לעבור אליו. משבר התרבות הצבאית בצה"ל, שלמזלנו נחשף בשנת 2006 מול אויב חלש יחסית ועוד לפני שיהיו נזקיו בלתי הפיכים, מלמד

כי בתקופה שקדמה לו התעצב מגוון מצבי הלחימה של מפקדי צה"ל לכלל אפשרות אחת בלבד – זו המתנהלת נגד כוחות בלתי סדירים. תפיסת "תום המלחמות הגדולות", שהשתלטה בשנות האלפיים על

צה"ל, לא נשארה בגדר רעיון מופשט. כידוע, היא הביאה לצמצום דרסטי באימונים בכלל ולהפסקה מוחלטת של האימונים לסוג המלחמה שנדרש ב-2006 מול חזבאללה בפרט.¹⁷ פירוק כמה מהיחידות

המתמרנות העביר מסר, שפסל וביטל את כל עולם התוכן הצבאי המסורתי והסדור ועשה אותו כזה שהוגדר "לא רלוונטי".¹⁸ בעקבות מחיקתה, בפועל, של אפשרות המלחמה הסדורה מסדר היום של צה"ל נעשתה זו הבלתי סדורה על כלל מושגיה והשלכותיה המענה היחיד לכל בעיה מבצעית עתידית, וכך היא גם התקבעה בתודעת המפקדים.¹⁹ כאשר נאלצו אותם המפקדים להתמודד עם המציאות הקרבית ששררה במלחמת לבנון השנייה, הם עמדו מולה חסרי אונים.

סיכום

דו"ח ועדת חוץ וביטחון של הכנסת על ניהולה של מלחמת לבנון השנייה קובע, בין השאר, כי ניכרה בה: "העתקת דפוס המחשבה מיהודה, שומרון ועזה אל דרום לבנון..." וכן כי: "תובנה זו משתקפת היטב בדברי הרמטכ"ל בעת דיון בתחילת השבוע השלישי של המלחמה בהתייחסו לחזבאללה בזירת דרום לבנון: "אני מסתכל על מודל עזתי – פלסטיני ואני חושב שצעד ועוד צעד יביאו אותנו למקום אחר..."²⁰ רק ב-8 באוגוסט 2006, כמעט חודש לאחר פרוץ האש ובעת שהלך והתברר כישלונה של "תפיסת ההפעלה החדשה מבוססת האפקטים" במיגור הרקטות קצרות הטווח, הוחלט לבצע בדרום לבנון מהלך שחרג מדפוס הפעולה של צה"ל עד אותו זמן. אלא שגם כאשר אושר סוף-סוף לצה"ל מהלך קרקעי מכריע

בעקבות מחיקתה, בפועל, של אפשרות המלחמה הסדורה מסדר היום של צה"ל נעשתה זו הבלתי סדורה המענה היחיד לכל בעיה מבצעית עתידית

דו"ח ועדת חוץ וביטחון של הכנסת על ניהולה של מלחמת לבנון השנייה קובע, כי ניכרה בה: "העתקת דפוס המחשבה מיהודה, שומרון ועזה אל דרום לבנון..."

המציין מודעות לאני ולסביבה. המודעות שייכת למנגנון הקשרים של כל אדם עם סביבתו החיצונית ועם עצמו פנימה. כל אדם מגיב על פי אופיו ונטיותיו האישיות בדרך ייחודית לו לגירויים מן הסביבה ולגירויים פנימיים כמו מחשבות, רגשות ותחושות פיזיות. לתודעה האישית חלק נכבד ביצירת הבנתו ופרשנותו של כל אדם למציאות, ולכן היא שונה תמיד מזו של האחרים. כאשר אנו מנסים לפתור בעיה אנו בוחרים בצורת התמודדות שהיא מיוחדת לנו ולא בצורה אחרת מכיוון שתודעתנו האישית היא המכוונת את ההחלטה.

המטה הכללי, עקד כללי, תורת הקרב, כרך א', מאי 1963, עמ' 3.

לפי המיתולוגיה היוונית, סזיפוס היה בנו של איאולוס, אל הרוחות, ומייסדה של קורינתוס. סזיפוס היה ערמומי ורשע, ונהג להטעות מטיילים בדרכם ולרצחם. זאוס, אבי האלים, הענישו וגזר עליו לגלגל שוב ושוב אבן כבדה במעלה הר. בכל פעם שהגיע סזיפוס לראש ההר, הידרדרה האבן לתחתית, וסזיפוס היה צריך לגלגלה שוב במעלה ההר. זו הייתה עבודה מפרכת וללא תכלית. "עבודה סזיפית" משמעה "עבודה קשה, מפרכת ואין-סופית, שאינה נגמרת אף פעם, עבודה ללא כל תכלית ומטרה".

ראו את מאמרו של אמיר קוליק **בעדן אסטרטגי** כרך 10, גיליון 3. קוליק הסביר כי בדרום לבנון הוקם "מערך תת-קרקעי [מנהרות ובונקרים] ומערך חי"ר ונ"ט מצומם יחסית". המונח "מערך" מלמד על כל ההבדל שבין לחימה נגד כוחות בלתי סדירים, שהם נעדרי מערכים, ובין לחימה נגד כוחות סדירים, הנשענים על מערכי הגנה סדורים. טענת ה"גרילה" כלפי מערכי חזבאללה, הנשענת על הסוואתם והעלמתם בשטח, מלמדת רק על יעילותם של מערכים אלה ולא על כך שהם "גרילה".

על הדרך שפעל בה צה"ל באופן בלתי מקצועי במקרים רבים אפשר ללמוד גם מסרטי חזבאללה שצולמו בקרבות. ראו את רשימת הציונים לשבח בעקבות המלחמה. בלי להפחית מעצם המעשים שבגינם ניתנו הציונים, רובם ניתנו בגין חילוץ נפגעים ולא בגין דבקות במשימה עד השלמתה. מכיוון שאמירות חסרות תוכן נחשבו "פקודות" שיש לבצען הסתכנו הכוחות במהלכים חסרי כל תוכן מבצעי אמתי מול האויב. אין תמיהה בכך שכל מה שנותר היה לעסוק אך ורק בחילוץ, שב-2006 נהיה "צורת הקרב" המרכזית בלחימה.

כנדרש בלחימה נגד כוחות סדירים, הוא מסמס אותנו בפקודות עמומות וסותרות, שהמשכן היה מהלכים הססניים, שמנעו את היכולת לממשו בהצלחה.

מסתבר שקודם שמתחיל המאבק כנגד תודעת

האויב יש להיאבק על שינוי תודעת כוחותינו על

מנת שזו תהלוך את מציאות הלחימה הצפויה.

המעבר בין מציאות אחת לשנייה מלווה תמיד בכשלים הנגזרים ממנו, שפרט לאלה המתרחשים בתחום הצבאי הם גם נסלחים משום שהם אינם עולים בחיי אדם ובכישלונות לאומיים. מלחמת לבנון 2 לימדה שמעבר איטי מדי או כזה שכלל

איננו מתבצע בין תרבות לחימה אחת לשנייה הוא הרה אסון. מורכבותו של תהליך המעבר מלמדת כי בלתי ניתן לבטל כליל את הבעיות הכרוכות בו אלא שהצפתן, קיום הדיון עליהן והתמודדות קבועה עם השלכותיהן המעשיות היא הדרך לקצר את זמן ההסתגלות ואת מחיר המעבר.

תהליך המעבר וההסתגלות לתרבות לחימה שונה איננו עניין מובן מאליה, ויש לתת את הדעת עליו ועל הכלים שיש להעניק למפקדים בכדי לזרזו ככל הניתן. שלושת התנאים החיוניים להצלחת תהליך המעבר הם: ראשית – פיתוח תודעת המפקדים כלפי הסוגיות המבצעיות הנגזרות מההבדל שבין שתי תרבויות הלחימה; שנית – אימונים קבועים דווקא בצורת הלחימה שאיננה זו הנהוגה ביום יום הצבאי; ושלישית – עד כמה שניתן ובהתאם לנסיבות, לוודא את קיומו של פרק הזמן המינימלי הנדרש לצורך המעבר. על שלושת אלה יש לעמוד לקראת כל התמודדות עתידית, ובוודאי כאשר צה"ל הוא היוזם, כמו שהיה במלחמת לבנון השנייה.

הערות

- 1 על פי **מילון אבן שושן** (תשל"ד) "תודעה" היא: "כלל המושגים, התחושות והמחשבות של האדם. מערכת חייו הרוחניים של האדם. כלל החוויות המודעות." "תודעה" מוגדרת במילונים ובספרי הלימוד כמונח

- 7 זו למעשה תמצית מהותו של עקרון המלחמה החיוני "תחבולה", שהיה חסר כל כך במלחמת לבנון השנייה.
- 8 מצב התודעה הכולל של מפקדי צה"ל בכלל וחוסר ההיערכות למלחמה בפרט הם אלה המסבירים את העובדה שעם פרוץ האש בגולן הורה מח"ט 188 לכוחותיו לבצע את הפקודה היחידה שהייתה ברשותו למצב שלא מתרחשת בו מלחמה כוללת – "קפיטל". אלא שהפקודה "קפיטל" הייתה פקודה ליום קרב מצומצם, שמתרחשות בו כמה תקריות מקומיות ונשלטות לפרטיהן, והיא לא נועדה לתת מענה למצב הכאוטי שיצרו ארבע הדיביזיות הסוריות שתקפו בגולן במתכונת של מלחמה כוללת. תהליך דומה התחולל בסיני בעת שנדהמו אנשי המעוזים לגלות סירות גומי מצריות הצולחות את התעלה בחסות הפגזה ארטילרית, שגם עליה אמרו המפקדים הבכירים כי היא תחילתו של "יום קרב" בלבד. בעקבות אלה נקלע מצב התודעה של המפקדים בגולן ובסיני לדיסוננס קוגניטיבי חריף, שאחד מביטוייו המתבקשים והבולטים היה ההצמדות העיקשת לנוהלי הפעלת הכוח בבט"ש, אשר לחלוטין לא הלמו את המציאות.
- 9 סיבה מרכזית לעצמאותו המבצעית של חיל הים הייתה שהיערכותו למלחמה לא דרשה גיוס השלמות מילואים, המותנה באישור ממשלה.
- 10 דו"ח ועדת אגרנט, עמ' 1270.
- 11 דו"ח ועדת אגרנט, עמ' 1270.
- 12 שם.
- 13 אורי בר-יוסף, **הצופה שנרדם – הפתעת יום הכיפורים ומקורותיה**. זמורה ביתן, תל-אביב: 2001. עמ' 402.
- 14 ההיפוך המהיר בלט בעיקר ברמת הגולן. בסיני נדרשה החלפת האלוף כדי שהמפקדות יתחילו לפעול באופן סביר. ההשוואה בין מה שקרה לצה"ל בתחום זה ובין מה שהתרחש בצבאות זרים באותו התחום הייתה חיובית מאוד בהתייחס לצה"ל עד מלחמת לבנון השנייה. ראו למשל את הקיבעון הקטלני בשיטות הלחימה שאחזו בצבאות שני הצדדים במלחמת העולם הראשונה, בצבא בריטניה במדבר המערבי עד בואו של מונטגומרי במלחמת העולם השנייה ועוד.
- 15 סוגיית מיקום המפקד בלחימה אינה ניתנת לפתרון למעט כלל היסוד שעל פיו מוטל עליו להימצא במקום אשר בו הוא ישפיע באופן מיטבי על ניהול הקרב. תקני כוח האדם ותהליכי ההפעלה הנכונה של המפקדה מאפשרים למפקד לצאת ממנה אל הכוחות בכל עת שיידרש לכך. במצב זה ינהל את המפקדה ראש המטה או מנהל הלחימה בשולחן המרכזי.
- 16 גם בגין הגבלות מדיניות שונות, אבל בעיקר עקב פערים בתפיסת המציאות הצבאית, נדרשו לצה"ל שנה ושבעה חודשים כדי לעבור לזימה התקפית מול הטרור, שביטוייה הראשון היה מבצע "חומת מגן".
- 17 כמה יחידות מילואים התאמנו לתרחיש לחימה בלבנון. אלא שגם אילו היה סד"כ מאומן זה מופעל במלואו בלבנון הוא לא היה גדול מספיק כדי לשלוט בכל מרחב הדרום שנורו ממנו הרקטות (על המרחב ראו את מאמרו של אמיר קוליק ב"עזכרן אסטרטגי" כרך 10, גיליון 3). משמע – לשם עמידה במשימת הביטחון לתושבי הצפון כולו נדרשו לצה"ל כוחות רבים הרבה יותר מאלה שהוא אימן לשם כך.
- 18 "להיות רלוונטי" היה ביטוי חשוב בצה"ל שלפני מלחמת לבנון השנייה. כמו ביטויים אחרים שפשו בצה"ל ערב מלחמת לבנון השנייה, גם זה מקורו, ככל הנראה, במלת"מ. המשתמשים בו שייכו את עצמם בדרך זו לזרם המרכזי בצה"ל, שביטל את כל המושגים הקלאסיים הצבאיים אשר נהיו "לא רלוונטיים". בהטיה מתאימה היה הביטוי למילת גנאי כלפי מי שלא הסכים עם אותו הזרם. ספר המלמד ממקורות ראשוניים על מה שנחשב "רלוונטי" וראוי בצה"ל שלפני לבנון השנייה הוא זה של עופר שלח – **המגש והכסף – מדוע דרושה מהפכה בצה"ל**, אור יהודה: כנרת, זמורה-ביתן, 2003.
- 19 על פי פרסומים בתקשורת, בסתיו ובחורף 2006 ביצעו חטיבות סדירות של צה"ל תרגיל חטיבה מלא באש בפעם הראשונה לאחר שש שנים. אין עדות טובה יותר ממצב זה על תפיסת עולמם של אלה שהכינו את צה"ל למלחמה בשנים שקדמו ללבנון 2.
- 20 הכנסת, ועדת חוץ וביטחון, דו"ח בנושא הפקת לקחי מלחמת לבנון השנייה, דצמבר 2007, עמ' 96.